

Dominika Nowak

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0001-8330-0057

ŹRÓDŁA NORM ETYCZNYCH DOTYCZĄCYCH NAUCZYCIELI AKADEMICKICH

Wprowadzenie

Zauważalny w dzisiejszym świecie kryzys wartości wśród członków poszczególnych zawodów skłania do refleksji nad potrzebą kreowania norm etyki zawodowej. Ma to istotne znaczenie zwłaszcza w odniesieniu do zawodów obdarzonych szczególnym zaufaniem publicznym, mających bezpośredni wpływ na życie społeczeństwa. Taką funkcję spełnia z całą pewnością zawód nauczyciela akademickiego, którego istotą jest kształtowanie oraz przekazywanie wiedzy, jak również rzetelne prowadzenie badań naukowych mających wpływ na rozwój społeczeństwa. Są to nieocenione społecznie wartości, które powinny być chronione. Celem artykułu jest przedstawienie oraz analiza podstawowych źródeł norm etycznych odnoszących się do zawodu nauczyciela akademickiego. Jednak aby dokonać tego ustalenia, najpierw warto zastanowić się nad problemem kodyfikacji norm etycznych.

Pojęcie etyki oraz etyki zawodowej

Rozpoczynając powyższe rozważania, najpierw należy wskazać, czym jest sama etyka. Termin ten wywodzi się z języka greckiego: *á êthiká* (traktat o obyczajach) oraz *êthos* (obyczaj, charakter). W znaczeniu potocznym oznacza ogół norm moralnych uznawanych w pewnym czasie przez jakąś zbiorowość społeczną jako punkt odniesienia dla oceny i regulacji postępowania. W sensie filozoficznym jest to nauka dotycząca moralności, która rozpatrywana jest w dwóch aspektach: normatywnym oraz opisowo-wyjaśniającym. Pierwszy z nich (nauka moralności) wskazuje, co jest dobre, a co złe, natomiast drugi (nauka o moralności) zajmuje się analizą, opisem i wyjaśnianiem moralności rzeczywiście przy-

mowanej¹. W niniejszym artykule podkreślone zostanie znaczenie etyki w aspekcie normatywnym, której jednym z przejawów jest deontologia – nauka o obowiązkach i powinnościach moralnych.

Etyka w ujęciu ogólnym oddziałuje na ogół ludzi żyjących w danym społeczeństwie, będąc drogowskazem określającym, jakie postawy i zachowania są społecznie pożądane, które są postrzegane jako „dobre”, a które jako „złe”. Natomiast pojawiające się coraz silniej na przestrzeni ostatnich lat wątpliwości odnośnie do przyjęcia prawidłowych postaw w obrębie poszczególnych grup społecznych determinują powstawanie etyk szczegółowych. Określają one zasady moralnego postępowania między członkami danej węższej zbiorowości, uwzględniając specyfikę ich działalności oraz ról, jakie pełnią. Taką konkretyzację stanowi etyka zawodowa, która według W. Drzeżdżona jest ogółem norm wskazujących przedstawicielom danego zawodu prawidłowe postępowanie, niezależnie od tego, czy zostały one spisane, czy też nie². Normy te mają charakter deontologiczny, wartościują postępowanie osób wykonujących dany zawód, formułując powinności i wskazując wartości, którymi powinni się kierować. Według J. Sikory etykę zawodową cechuje: właściwa dla danego zawodu konkretyzacja ogólnie uznanych w społeczeństwie wymogów moralnych, swoista w każdym systemie moralności zawodowej hierarchia wartości oraz preferowany przez grupę zawodową sposób rozwiązywania konfliktów wartości moralnych³. Na proces kształtowania się etyki zawodowej ma wpływ wiele czynników, jest ona zależna od przyjętego w danym społeczeństwie systemu moralnego, wyznawanych wartości, a także od ustroju społecznego, politycznego oraz warunków i potrzeb występujących w danym czasie⁴. Przykładowo odmienny charakter przyjmie etyka zawodów funkcjonujących w kontekście systemu totalitarnego czy autorytarnego, inny w przypadku systemu demokratycznego, w których społeczeństwa funkcjonują w odmienny sposób, kierują się innymi wartościami, wykazują różne potrzeby, a także inne jest podejście do wykonywanych zawodów. Ponadto etyka zawodowa warunkowana jest wewnętrzną charakterystyką danego zawodu, rolą, jaką spełnia, oraz istniejącymi powiązaniem między jego członkami⁵. Normy etyki zawodowej kształtuje również zdobywane na przestrzeni lat przez członków danego zawodu doświadczenie, a także wypracowane tradycje i zwyczaje⁶, które następnie mogą zostać usystematyzowane w postaci kodeksów etyki zawodowej (kodeksów deontologicznych).

¹ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/etyka;3898956.html> (1.06.2022).

² W. Drzeżdżon, *Etyczne aspekty pracy zawodowej. Wybrane zagadnienia*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2013, t. X, s. 25.

³ H. Januszek, J. Sikora, *Socjologia pracy*, Poznań 1998, s. 183.

⁴ Z. Wołk, *Kultura pracy, etyka i kariera zawodowa*, Radom 2009, s. 88.

⁵ *Ibidem*.

⁶ W. Drzeżdżon, *Etyczne aspekty...*, s. 24.

Problematyka tworzenia kodeksów etyki zawodowej

Kodeksy etyki zawodowej stanowią wyraz autonomii podmiotów tworzących dany kodeks deontologiczny, która przejawia się w możliwości samodzielnego kształtowania wewnętrznych regulacji oraz określania stosunków i zasad panujących w obrębie danej grupy zawodowej. P. Łabieniec określa je jako próbę spisania zasad i reguł etycznych, które już wcześniej istniały w danym zawodzie⁷. Jednak w tym miejscu jawi się pytanie, czy w ogóle istnieje potrzeba tworzenia takich sformalizowanych zbiorów etyki. Na przestrzeni lat pojawiło się wiele głosów krytykujących ich powstawanie, ale również wiele opinii pozytywnych, doceniających ich rolę w procesie kształtowania etyki pracowników poszczególnych zawodów.

Część autorów negujących zasadność powstawania kodeksów etyki zawodowej powołuje się m.in. na dzieła L. Kołakowskiego czy Z. Baumana. Jako argument podaje się, że nie jest możliwe stworzenie kodeksu etycznego, który wskazywałby, jak postępować we wszelkich wątpliwych moralnie sytuacjach⁸. Ponadto podnosi się zarzut, że kodeksy etyczne stanowią ucieczkę od samodzielnego decydowania, a posiadanie kodeksu moralnego „jest pragnieniem życia w świecie, gdzie wszystkie decyzje zostały już raz na zawsze powzięte”⁹. Kodeksy „przytępiają raczej niż wzmacniają osobistą odpowiedzialność, tę ostateczną ostoję i nadzieję moralności”¹⁰. Jak można zauważyć, argumenty te odnoszą się przede wszystkim do tworzenia ogólnych kodeksów etycznych, w których faktycznie trudno byłoby wskazać rozstrzygnięcia wszelkich moralnych dylematów. Natomiast w odniesieniu do kodeksów etyki zawodowej należy zgodzić się ze stwierdzeniem I. Boguckiej, że „etyka zawodowa (...) jest etyką praktyczną o charakterze zbioru zasad. Nie wymaga się także, aby zbiory te miały charakter zupełny”¹¹. Autorka wskazuje na praktyczną przyczynę tworzenia takich zbiorów, które w głównej mierze mają na celu formułowanie norm i reguł wykonywania danego zawodu oraz preferowany sposób egzekwowania odpowiedzialności za ich naruszenie.

Przedstawia się też argument, według którego istnienie etyki ogólnej wystarcza do oceny podejmowanych działań, a tworzenie kodeksów etycznych jest zbędne. „Ktoś, kto działa w takiej lub innej roli zawodowej, zawsze może ustalić, jak należy postąpić w określonej sytuacji, odwołując się do zasad i wartości etyki ogólnej lub wręcz własnego sumienia”¹². Wskazuje się także, że tworzenie etyki zawodowej, a co za tym idzie – kodeksów deontologicznych, podyktowane jest kre-

⁷ P. Łabieniec, *O statusie etyki zawodowej i kodeksów etyki zawodowej* [w:] *Etyka prawnicza. Stanowiska i perspektywy*, red. H. Izdebski, P. Skuczyński, Warszawa 2008, s. 53.

⁸ L. Bartkowiak, T. Maksymiuk, *O potrzebie kodeksu etyki zawodowej i argumentach przeciwnych – część pierwsza*, „Medyczna Wokanda” 2019, nr 13, s. 28.

⁹ L. Kołakowski, *Etyka bez kodeksu* [w:] *Kultura i fetysze. Eseje*, Warszawa 2000, s. 156.

¹⁰ Z. Bauman, *Moralne obowiązki, etyczne zasady*, „Etyka” 1994, nr 27, s. 27.

¹¹ I. Bogucka, *Etyka zawodowa* [w:] *Etyka w administracji publicznej*, Warszawa 2021, s. 96.

¹² K. Kiciński, *Etyka zawodowa a kodeks*, „Etyka” 1994, nr 27, s. 174–177.

waniem norm aprobowanych zalecenia niezgodne z etyką ogólną. B. Skarga przedstawia twierdzenie, że „przedstawiciele różnych zawodów potrzebują usprawiedliwienia dla swych postaw i czynności, rozumiejąc, że nie są zbiorem ludzi świętych i że dla swego normalnego funkcjonowania muszą dopuścić także to, co się spod praw nawet uznanej moralności wyłamuje. Rozumie to na ogół całe społeczeństwo. Różne kodeksy są więc usankcjonowaniem moralnej niecnoty”¹³.

Jak już zostało wcześniej wspomniane, normy etyki zawodowej stanowią konkretyzację norm etyki ogólnej w odniesieniu do specyfiki danego zawodu oraz roli, jaką pełni w danym społeczeństwie. Tak więc tworzenie kodeksów etyki zawodowej nie jest podyktowane powtarzaniem, a tym bardziej sankcjonowaniem zasad sprzecznych z normami etyki ogólnej. Są one określeniem i hierarchizacją określonych wartości oraz powinności przyjętych w danym zawodzie, z uwzględnieniem jego społecznej roli¹⁴. Inną hierarchię wartości przyjmie zatem zbiór norm deontologicznych w odniesieniu do zawodu lekarza, w którym akcent kładzie się przede wszystkim na ratowanie życia i zdrowia ludzkiego, a inną w odniesieniu do zawodu nauczyciela akademickiego, gdzie wartością nadrzędną będzie umiejętne przekazywanie wiedzy oraz rzetelne przeprowadzanie badań naukowych. Społeczeństwo ma wówczas możliwość weryfikacji, jakimi wartościami dany zawód powinien się kierować w pierwszej kolejności, a także jakie powinności na nim spoczywają. Można wtedy oczekiwać, że w podobnych sytuacjach członkowie danego zawodu podejmą podobne działania bądź będą się kierować podobnymi wartościami przy podejmowaniu decyzji. Ma to istotne znaczenie, zwłaszcza gdy członkom danego zawodu zostały powierzone wartości doniosłe ze społecznego punktu widzenia. Im wyższa społeczna odpowiedzialność danego zawodu, tym większa staje się konieczność kodyfikacji norm etyki zawodowej¹⁵.

Aby kodeks etyki zawodowej był respektowany przez członków danego zawodu, należy zastanowić się również nad trybem jego przyjęcia oraz możliwością dokonania aktualizacji bądź zmian. Kodeks może zostać uchwalony przez kompetentny organ, może stanowić propozycję właścicieli, na ogół konsultowaną w gronie pracowników, może też zostać narzucony przez umocowany do tego organ¹⁶. Dla skuteczności rozwiązań przyjętych w danym kodeksie deontologicznym ważne jest, aby jego treść była powszechnie akceptowana w danym środowisku zawodowym. Wówczas można spodziewać się, że większość członków danego zawodu uzna ustanowione rozwiązania, będzie się z nimi utożsamiać, a co za tym idzie – również ich przestrzegać. Natomiast biorąc pod uwagę zmiany zachodzące w obrębie istniejących już zawodów – ich informatyzację i cyfryzację,

¹³ B. Skarga, *Usankcjonowanie niecnoty*, „Etyka” 1994, nr 27, s. 170.

¹⁴ L. Bartkowiak, T. Maksymiuk, *O potrzebie...*, s. 35.

¹⁵ I. Bogucka, *Etyka zawodowa*, s. 97.

¹⁶ K. Zacharzewski, *Etyki deontologiczne. Prawo korporacji zawodowych* [w:] *Pluralizm prawny. Tradycja, transformacje, wyzwania*, red. D. Bunikowski, K. Dobrzeński, Toruń 2009, s. 392–393.

stawianie nowych wyzwań i zadań – niekiedy konieczna staje się weryfikacja powstałych kodeksów deontologicznych i powinności w nich zapisanych. Przykładem takiej praktyki może być wydanie III Kodeksu Etyki Pracownika Naukowego uchwalonego w 2020 r. (poprzednie wersje pochodzą odpowiednio z 2012 oraz 2016 r.)¹⁷.

Mówiąc o kodeksach etyki zawodowej, ważna staje się też możliwość egzekwowania ich zapisów oraz nakładania sankcji za ich naruszenie. Częstą praktyką jest umieszczanie w takich zbiorach norm stanowiących podstawę wszczęcia postępowania dyscyplinarnego. Brak takich regulacji mógłby sprawić, że zasady określone w danym kodeksie deontologicznym stałyby się bezcelowe¹⁸.

Mimo głosów krytycznych odnośnie do tworzenia kodeksów etyki zawodowej można zauważyć, że liczne środowiska zawodowe zdecydowały się na sformalizowanie przyjętych przez nie wartości etycznych oraz wypracowanych zasad wykonywania zawodu. Dotyczy to zarówno zawodów zaufania publicznego, jak i podmiotów spoza tego kręgu. Przykładem może być Zbiór Zasad Etyki Zawodowej Sędziów, Kodeks Etyki Adwokackiej, Kodeks Etyki Bankowej, Kodeks Etyki Pracownika Naukowego czy też kodeksy etyki nauczyciela akademickiego przyjęte przez poszczególne szkoły wyższe.

Źródła norm etycznych dotyczących nauczycieli akademickich

Uregulowania prawne odnoszące się do etyki w szkolnictwie wyższym znajdują się w następujących aktach prawnych:

- ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹⁹,
- ustawie z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk²⁰,
- rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 października 2010 r. w sprawie trybu wyboru członków komisji do spraw etyki w nauce, trybu jej prac i sposobu wykorzystania wiążących opinii komisji oraz sposobu finansowania²¹.

Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce już w preambule wskazuje, że nauczyciele akademicy spełniają fundamentalną rolę w społeczeństwie, gdzie „każdy uczony ponosi odpowiedzialność za jakość i rzetelność prowadzonych badań oraz za wychowanie młodego pokolenia”, a także „uczelnie (...) współkształtują standardy moralne obowiązujące w życiu publicznym”. Ponadto akt ten jako misję systemu szkolnictwa wskazuje „prowadzenie najwyższej jakości kształcenia oraz

¹⁷ <https://instytucja.pan.pl/index.php/kodeks-etyki-pracownika-naukowego> (4.06.2022).

¹⁸ K. Zacharzewski, *Etyki deontologiczne...*, s. 405.

¹⁹ Dz.U. 2022, poz. 574 ze zm. (dalej: p.s.w.n.).

²⁰ Dz.U. 2020, poz. 1796 (dalej: u.p.a.n.).

²¹ Dz.U. 2014, poz. 215.

działalności naukowej, kształtowanie postaw obywatelskich, a także uczestnictwo w rozwoju społecznym”²². Została tutaj uwydatniona doniosła rola szkolnictwa wyższego, w którym nauczyciele akademicki stają się wyznacznikiem moralnych postaw, odpowiadając za wychowanie młodego pokolenia, przekazywanie wiedzy i umiejętności, a także kształtowanie poglądów, systemów wartości, postaw, przekonań oraz charakteru młodego pokolenia. To ich sposób zachowania i nauczania wpływa na to, jaką wiedzę i jakie wartości wyniosą z uczelni młodzi ludzie. Nauczyciele akademicki prowadzą też działalność naukową, dążąc do poznania prawdy oraz rozwoju poszczególnych dziedzin nauki. Zadania te powinny być wykonywane w sposób rzetelny oraz zapewniający najwyższą ich jakość. Ponadto p.s.w.n. wprost nakazuje „poszanowanie standardów międzynarodowych, zasad etycznych i dobrych praktyk w zakresie kształcenia i działalności naukowej oraz z uwzględnieniem szczególnego znaczenia społecznej odpowiedzialności nauki”²³.

Wobec powyższego normy etyczne odnoszące się do zawodu nauczyciela akademickiego należy rozpatrywać w dwóch aspektach: jako dotyczące nauczycieli przekazujących wiedzę i wychowujących młode pokolenia oraz naukowców, których szczególna rola dotyczy rzetelności oraz uczciwości przeprowadzanych badań.

Wspomniane wyżej wartości etyczne oraz dobre praktyki w nauce zostały zawarte przede wszystkim w Kodeksie Etyki Pracownika Naukowego. Stworzono go na podstawie art. 39 ust. 3 u.p.a.n., z którego wprost wynika obowiązek opracowania kodeksu etyki pracownika naukowego przez Komisję ds. Etyki w Nauce²⁴. Kodeks został uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Polskiej Akademii Nauk 25 czerwca 2020 r. Jego przyjęcie poprzedziły konsultacje w środowisku naukowym i akademickim, a wysuwane propozycje zostały uwzględnione w przyjętym przez Komisję projekcie²⁵. Określa on uniwersalne zasady i wartości etyczne w pracy naukowej, dobre praktyki w badaniach naukowych, a także precyzuje, czym jest nierzetelność w badaniach naukowych, wyznaczając jednocześnie standardy rzetelności naukowej. W preambule odnosi się do ogólnych norm etycznych, które zostały przyjęte w naszym kręgu kulturowym, wskazując za ich podstawę „poszanowanie godności człowieka oraz życia we wszystkich jego przejawach, prawdomówność, uczciwość, rzetelność, obowiązek przestrzegania przyjętych zobowiązań oraz uznanie prawa do wolności przekonań i prawa własności”²⁶. Ponadto została podkreślona szczególna rola naukowców w społeczeństwie, którzy „muszą być świadomi swej szczególnej odpowiedzialności

²² Art. 2 u.p.a.n.

²³ Art. 3 u.p.a.n.

²⁴ Art. 39 u.p.a.n.

²⁵ <https://instytucja.pan.pl/kodeks-etyki-pracownika-naukowego> (5.06.2022).

²⁶ Kodeks Etyki Pracownika Naukowego, https://instytucja.pan.pl/images/2020/kodeks/Kodeks_Etyki_Pracownika_Naukowego_Wydanie_III_na_stron%C4%99.pdf (5.06.2022), s. 3.

względem społeczeństwa, ogółu ludzkości oraz środowiska przyrodniczego”²⁷. Do uniwersalnych zasad, które powinny być respektowane w środowisku naukowym, Kodeks zalicza:

- sumienność oraz wiarygodność w prowadzeniu badań,
- obiektywizm,
- niezależność od zewnętrznych wpływów na prowadzenie badań,
- otwartość w dyskusjach na temat własnych badań,
- przejrzystość dokumentowania badań naukowych,
- odpowiedzialność wobec obiektów badań,
- odpowiedzialność za społeczno-gospodarcze i środowiskowe konsekwencje sformułowanych konkluzji,
- sprawiedliwość i rzetelność w ocenie merytorycznej i etycznej pracy innych badaczy,
- niewykorzystywanie swojego naukowego autorytetu przy wypowiedzaniu się na tematy spoza obszaru własnych kompetencji,
- odwagę w sprzeciwianiu się poglądom sprzecznym z wiedzą naukową oraz praktykom niezgodnym z zasadami rzetelności naukowej,
- troskę o przyszłe pokolenia naukowców²⁸.

Kodeks, odnosząc się do zagadnienia dobrych praktyk, wskazuje obszary, w których powinny być one respektowane, a także uwzględniając różnice w poszczególnych dyscyplinach naukowych, zachęca do ich precyzowania zgodnie ze swoimi wymogami prawnymi i tradycjami. Ponadto odwołuje się do ważnej roli, jaką jest kształtowanie młodej kadry oraz studentów, oraz do relacji ze społeczeństwem, w których istotne jest przestrzeganie zasad etycznych oraz dbałość o wiarygodność nauki²⁹. Określa również przypadki rażących przewinień, do których zalicza przede wszystkim fałszowanie wyników badań oraz popełnianie plagiatów. Wprowadza też ich definicje oraz wskazuje wprost, że „ich ujawnienie musi bezwzględnie prowadzić do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego”³⁰. Oprócz tego podaje katalog innych niewłaściwych zachowań, jednocześnie zastrzegając, że ma on charakter otwarty. Załącznik nr 1 Kodeksu zawiera wytyczne dotyczące postępowania w sprawach o naruszenie zasad rzetelności w nauce, w których zostało również przewidziane postępowanie dyscyplinarne³¹.

Innym źródłem zawierającym normy etyki odnoszące się do nauczycieli akademickich jest Kodeks Dobrej praktyki w szkołach wyższych opracowany z inicjatywy Fundacji Rektorów Polskich, uchwalony 6 kwietnia 2007 r. przez Zgromadzenie

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, s. 4–5.

²⁹ *Ibidem*, s. 5–10.

³⁰ *Ibidem*, s. 12.

³¹ *Ibidem*, s. 15–18.

Plenarne Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich³². W preambule odwołuje się on do uniwersalnej zasady, jaką jest prawda, wokół której zostały sformułowane trzy kluczowe cele uczelni: badawczy, dydaktyczno-wychowawczy oraz społeczny. Uczelnia stanowi zatem instytucję mającą istotny wpływ na rzetelność prowadzonych badań naukowych, kształcenie młodego pokolenia, a także rozwój kulturowy i cywilizacyjny całego społeczeństwa³³. W osiągnięciu tych celów bierze udział cała społeczność akademicka, jednak szczególną rolę przypisuje się funkcji rektora, senatu oraz organom uczelnianym niższego stopnia, których działanie ma niebagatelny wpływ na funkcjonowanie całej uczelni. Dokument ten wprost wskazuje, jak „ważne jest sformułowanie podstawowych zasad i dobrych obyczajów w kierowaniu uczelnią, wykraczających ponad wymogi prawa powszechnego oraz innych regulacji prawnych odnoszących się do uczelni”³⁴. Jako fundamentalne określone zostały następujące zasady: zasada służby publicznej, zasada bezstronności w sprawach publicznych, zasada legalizmu, zasada autonomii i odpowiedzialności, zasada podziału i równowagi władzy w uczelni, zasada kreatywności, zasada przejrzystości, zasada subsydiarności, zasada poszanowania godności i tolerancji oraz zasada uniwersalizmu badań i kształcenia³⁵. Wskazano również dobre praktyki w działaniach rektora oraz dobre praktyki w działaniach senatu, które odnoszą się też do działalności innych organów uczelnianych. Ponadto w Kodeksie została przewidziana możliwość jego nowelizowania³⁶.

Wskazania etyczne dla nauczycieli akademickich zawierają także kodeksy etyki nauczycieli akademickich poszczególnych uczelni wyższych przyjęte najczęściej w formie uchwał senatu. Jako przykład posłuży Kodeks etyki nauczycieli akademickich Uniwersytetu Rzeszowskiego przyjęty w drodze uchwały nr 580/06/2020 Senatu Uniwersytetu Rzeszowskiego z 25 czerwca 2020 r. w sprawie Kodeksu etyki nauczycieli akademickich Uniwersytetu Rzeszowskiego na podstawie § 22 ust. 1 pkt 10 Statutu Uniwersytetu Rzeszowskiego³⁷. Akt ten odnosi się do następujących uniwersalnych zasad etycznych: prawdy, sprawiedliwości, uczciwości, rzetelności, tolerancji, wolności, odpowiedzialności, życzliwości oraz lojalności³⁸. Natomiast jako fundament właściwego funkcjonowania uczelni wskazuje „przestrzeganie zasad etycznych w relacjach międzyludzkich, a w nauce standardów rzetelności i obiektywizmu oraz dobrych praktyk”³⁹. Kodeks przedstawia również ogólne war-

³² Kodeks Dobre praktyki w szkołach wyższych, https://www.krasp.org.pl/resources/upload/dokumenty/kodeks_dobrych_praktyk.pdf (5.06.2022).

³³ *Ibidem*, s. 6.

³⁴ *Ibidem*, s. 7.

³⁵ *Ibidem*, s. 7–9.

³⁶ *Ibidem*, s. 16.

³⁷ Uchwała nr 580/06/2020 Senatu Uniwersytetu Rzeszowskiego z 25 czerwca 2020 r. w sprawie Kodeksu etyki nauczycieli akademickich Uniwersytetu Rzeszowskiego.

³⁸ *Ibidem*, s. 1.

³⁹ *Ibidem*.

tości etyczne dotyczące poszerzania stanu wiedzy, niezależności od zewnętrznych wpływów, rzetelności oraz wiarygodności wyników badań, poszanowania ludzkiej godności oraz ochrony zwierząt, roślin oraz środowiska naturalnego jako obiektów badań, obrony swobód akademickich, stałego doskonalenia kompetencji i jakości nauczania⁴⁰. Natomiast w załączniku do Kodeksu etyki nauczycieli akademickich Uniwersytetu Rzeszowskiego przedstawiono dobre praktyki badawcze i autorskie, recenzenckie i opiniowanie, nierzetelność w badaniach naukowych i twórczości artystycznej. Określono także zasady postępowania w przypadku wykrycia nierzetelności, w których została przewidziana odpowiedzialność dyscyplinarna za postępowanie uchybiające obowiązkom lub godności zawodu⁴¹.

Wśród standardów międzynarodowych warto wskazać Europejską Kartę Naukowca, która wraz z Kodeksem Postępowania przy rekrutacji pracowników naukowych ma na celu zwiększanie atrakcyjności warunków pracy i rozwoju kariery naukowców w Europie. Dokumenty te zostały wydane w 2005 r. jako zalecenie Komisji Europejskiej, a ich przyjęcie ma charakter dobrowolny. Instytucje, które wdrożyły zawarte w nich zasady, zostają wyróżnione przez Komisję Europejską logo HR Excellence in Research. Do tej pory odznaczenie otrzymało 675 instytucji, w tym 96 z Polski⁴². Europejska Karta Naukowca „ustanawia ogólne zasady i wymagania określające rolę, zakres obowiązków i uprawnienia pracowników naukowych, a także ich pracodawców i/lub grantodawców”⁴³. W swoich zapisach odnosi się do ważnej roli naukowców, którzy w swoich działaniach powinni kierować się dobrem ludzkości oraz zmierzać do poszerzania wiedzy zgodnie z uznanymi zasadami i praktykami etycznymi. Ponadto „powinni przestrzegać uznanych praktyk etycznych oraz fundamentalnych zasad etycznych odnoszących się do dyscyplin, którymi się zajmują, a także norm etycznych ujętych w krajowych, sektorowych lub instytucjonalnych kodeksach etyki”⁴⁴. Przedstawia także ogólne wartości, które powinny być przestrzegane przez naukowców. Wśród nich można wyróżnić m.in. odpowiedzialność zawodową (zakaz plagiatowania, poszanowanie praw własności intelektualnej oraz wspólnej własności danych), profesjonalne podejście, zasady dobrych praktyk w badaniach naukowych czy też zaangażowanie społeczne⁴⁵.

Podsumowanie

Zawód nauczyciela akademickiego wywiera ogromny wpływ na społeczeństwo, kształtując młodsze pokolenia, przekazując swoje doświadczenie, wyrabiając

⁴⁰ *Ibidem*, s. 1–2.

⁴¹ *Ibidem*, s. 3–7.

⁴² <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/hrs4r/awarded> (15.06.2022).

⁴³ Europejska Karta Naukowca, <https://www.euraxess.pl/pl/poland/naukowcy/karta-i-kodeks-naukowcy> (15.06.2022), s. 9.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 11.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 11–14.

poglądy, wskazując prawidłowe zachowania, a także prowadząc badania naukowe w celu dalszego rozwoju i postępu naszej cywilizacji. Wszystkie te zadania wymagają wysokiej jakości pracy opartej na takich wartościach, jak rzetelność, sumienność czy wiarygodność. Wobec tak postawionych wymagań nauczyciela akademickiego powinna cechować odpowiedzialność za środowisko, w którym egzystuje, i za całe społeczeństwo. Zawód ten spełnia więc szczególną rolę, przez co jego członkom stawiane są wysokie wymagania etyczne. Normy deontologii odnoszące się do tego zawodu zostały usytuowane w wielu źródłach zarówno prawnych, jak i pozaprawnych. Podstawę stanowi p.s.w.n., która wprost nakazuje poszanowanie zasad etycznych, tym samym wskazując ich wagę w zakresie kształcenia i działalności naukowej. Ponadto istnieje szereg dokumentów konkretyzujących te zagadnienia. Zostały one zaakceptowane i przyjęte przez samą społeczność nauczycieli akademickich, co tym bardziej powinno gwarantować ich przestrzeganie. Wśród nich wyróżnić można Kodeks etyki pracownika naukowego Państwowej Akademii Nauk oraz kodeksy etyki nauczycieli akademickich przyjmowane przez poszczególne uczelnie. Zawarte w nich normy wskazują wartości, którymi nauczyciele akademicy powinni się kierować, zachowania etycznie naganne, ale także formułują oczekiwania, jakie społeczeństwo ma wobec nich przy pełnieniu ich obowiązków. W związku z powyższym wydaje się, że kodeksy te powinny być uchwalane i funkcjonować, gdyż to w nich znajduje się wiele cennych etycznie wskazań. Ponadto w źródłach tych niejednokrotnie określa się zasady pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników za naruszenie norm etycznych, co daje realną możliwość egzekwowania ich zapisów oraz nakładania sankcji.

Bibliografia

- Bartkowiak L., Maksymiuk T., *O potrzebie kodeksu etyki zawodowej i argumentach przeciwnych – część pierwsza*, „Medyczna Wokanda” 2019, nr 13.
- Bauman Z., *Moralne obowiązki, etyczne zasady*, „Etyka” 1994, nr 27.
- Bogucka I., *Etyka zawodowa* [w:] *Etyka w administracji publicznej*, Warszawa 2021.
- Drzeżdżon W., *Etyczne aspekty pracy zawodowej. Wybrane zagadnienia*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2013, t. X.
- Januszek H., Sikora J., *Socjologia pracy*, Poznań 1998.
- Kiciński K., *Etyka zawodowa a kodeks*, „Etyka” 1994, nr 27.
- Kołąkowski L., *Etyka bez kodeksu* [w:] *Kultura i fetysze. Eseje*, Warszawa 2000.
- Łabieniec P., *O statusie etyki zawodowej i kodeksów etyki zawodowej* [w:] *Etyka prawnicza. Stanowiska i perspektywy*, red. H. Izdebski, P. Skuczyński, Warszawa 2008.
- Skarga B., *Usankcjonowanie niecnoty*, „Etyka” 1994, nr 27.
- Wółk Z., *Kultura pracy, etyka i kariera zawodowa*, Radom 2009.
- Zacharzewski K., *Etyki deontologiczne. Prawo korporacji zawodowych* [w:] *Pluralizm prawny. Tradycja, transformacje, wyzwania*, red. D. Bunikowski, K. Dobrzeńcki, Toruń 2009.

Streszczenie

Głównym tematem artykułu są źródła norm etycznych odnoszących się do zawodu nauczyciela akademickiego. W pierwszej części opracowania scharakteryzowano pojęcie etyki oraz etyki zawodowej. Następnie poruszono problem kodyfikacji norm etycznych, przedstawiając argumenty przeciwników i zwolenników ich formalizowania. W ostatniej części zaprezentowano oraz przeanalizowano źródła norm etycznych dotyczących nauczycieli akademickich, a także opisano wartości oraz zasady etyczne w nich zawarte. Została wskazana doniosła rola zawodu nauczyciela akademickiego, którego istotą jest nie tylko przekazywanie wiedzy, ale również prowadzenie badań naukowych. Wysznuło konkluzję, że nauczyciel akademicki, wykonując zawód zaufania publicznego, powinien się kierować wartościami etycznymi, które zostały wskazane w wielu źródłach, zarówno prawnych, jak i pozaprawnych. Ponadto w odniesieniu do Kodeksu etyki pracownika naukowego oraz kodeksów etyki nauczyciela akademickiego tworzonych przez poszczególne uczelnie zajęto stanowisko odnośnie do problemu tworzenia kodeksów deontologicznych.

Słowa kluczowe: normy etyczne, etyka zawodowa, kodeks etyki zawodowej, nauczyciele akademicy, szkolnictwo wyższe

SOURCES OF ETHICAL STANDARDS FOR ACADEMIC TEACHERS

Summary

The main theme of the article is the sources of ethical norms relating to the profession of academic teaching. The first part of the article characterizes the concept of ethics and professional ethics. Then the problem of codification of ethical norms was addressed, presenting the arguments of both opponents and supporters of their formalization. In the last part, the sources of ethical norms for academic teachers are presented and analyzed, and the values and ethical principles contained in them are described. The momentous role of the academic teaching profession, the essence of which is not only the transmission of knowledge, but also the conduct of scientific research, was pointed out. The conclusion was drawn that an academic teacher, being a profession of public trust, should be guided by ethical values, which were indicated in many sources, both legal and non-legal. In addition, with regard to the Code of Ethics for Research Workers and codes of ethics for academic teachers, created by particular universities, a position was taken on the problem of creating deontological codes.

Keywords: ethical standards, professional ethics, codes of professional ethics, university teachers, higher education